

Monika Jagielska^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0002-8649-945X>

Mariusz Jagielski^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0003-2239-7216>

W poszukiwaniu prawa właściwego dla cywilnoprawnych roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia RODO (art. 82 RODO)¹

Abstract: The main purpose of this study is to determine which conflict of law rules constitute the basis for the search for the law applicable to private-law compensation claims provided for in Article 82 of the GDPR, and whether it is possible to apply the Rome II Regulation on the law applicable to non-contractual obligations in this regard. The authors first set out the main features of the claim, with particular emphasis on those areas where discrepancies may arise at the level of national law. They then qualify the claim as a tortious one, which leads them to pose a question about the applicability of the Rome II Regulation in this case. Special attention is given to the relationship between privacy and personal data protection. The authors argue that these two spheres have become gradually separated from each other and finally, under GDPR, claims for damages for a breach of personal data protection being independent of claims for an infringement of personal rights. Consequently, they assume that the law applicable to a claim under Article 82 of the GDPR should be indicated on the basis of the Rome II Regulation, despite the doubts arising from the exclusion provided for in Article 1.2.g Rome II. If approach is accepted, it will have significant consequences for the harmonisation of the application of the GDPR in the

^{a)} Dr hab., Uniwersytet Śląski w Katowicach.

¹ Publikacja powstała w ramach realizacji projektu badawczego CEPIL, finansowanego przez Komisję Europejską, project: 80078-CEPIL-JUST-JCOO-AG-2017.

EU Member States, and for achieving the harmonisation of decisions at the level of national law.

Keywords: GDPR — Rome II Regulation — personal data — privacy — conflict-of-law rules — tortious liability

1. Wprowadzenie

Problematyka ochrony danych osobowych nabiera współcześnie coraz większego znaczenia. Działania legislacyjne podejmowane w ramach Unii Europejskiej zmierzają do wyznaczenia standardów ochrony danych osobowych i wypracowania instrumentów prawnych ich egzekwowania, w tym przyznania osobom, których prawa naruszono, odpowiednich środków ochrony prawnej. Zapewnienie należytego poziomu ochrony podmiotom danych jest szczególnie istotne w kontekście transgranicznym, z uwagi na różnice istniejące między regulacjami prawnymi obowiązującymi w poszczególnych państwach. Konstatacja ta dotyczy odmienności nie tylko między unormowaniami europejskimi a pozaeuropejskimi, lecz także wewnątrz Unii Europejskiej. Pomimo podjęcia wielu działań, zmierzających do ujednoczenia rozwiązań prawnych o ochronie danych osobowych w obrębie UE, wciąż w istotnym zakresie zachodzą między nimi rozbieżności. Brak jednolitej regulacji na poziomie ponadnarodowym, a także istniejące luki w obowiązującym unormowaniu pociągają za sobą konieczność poszukiwania i wskazania prawa właściwego dla roszczeń wynikających z RODO.

Głównym celem niniejszego opracowania jest ustalenie, jakie normy kolizyjne mogą stanowić podstawę poszukiwania prawa właściwego dla roszczeń odszkodowawczych o charakterze prywatnoprawnym przewidzianych w art. 82 RODO, a przede wszystkim czy dopuszczalne jest stosowanie w tym zakresie rozporządzenia Rzym II o prawie właściwym dla zobowiązań pozaumownych. W tym celu, po scharakteryzowaniu omawianego roszczenia wraz ze wskazaniem obszarów, w których może dochodzić do rozbieżności na poziomie prawa krajowego i dokonaniu jego kwalifikacji, przeprowadzona zostanie analiza co do możliwości zastosowania rozporządzenia Rzym II. Szczególnego uwzględnienia wymaga w tym kontekście kwestia wzajemnych relacji między ochroną prywatności a ochroną danych osobowych. Autorzy wywodzą, że stopniowo dochodzi do oddzielenia od siebie tych dwóch sfer, a roszczenia odszkodowawcze z tytułu naruszenia ochrony danych osobowych na grun-

cie RODO są niezależne² od roszczeń z tytułu naruszenia dóbr osobistych³. W konsekwencji przyjmują, że wskazanie prawa właściwego dla roszczenia z art. 82 RODO powinno nastąpić na podstawie rozporządzenia Rzym II o prawie właściwym dla zobowiązań pozaumownych, mimo wątpliwości rodzących się na tle wyłączenia przewidzianego w art. 1 ust. 2 lit. g tegoż rozporządzenia. Akceptacja dla takiego ujęcia będzie mieć istotne konsekwencje dla ujednoczenia stosowania RODO w państwach członkowskich UE oraz dla osiągnięcia harmonii rozstrzygnięć na poziomie prawa krajowego.

2. Charakter prawny i przesłanki roszczenia z art. 82 RODO: konieczność poszukiwania prawa właściwego

Podstawowym aktem europejskim regulującym zasady przetwarzania danych osobowych jest Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE [ogólne rozporządzenie o ochronie danych⁴, dalej: RODO]. Określa ono nie tylko prawa i obowiązki podmiotów w dziedzinie ochrony danych, lecz także mechanizmy ich egzekwowania. Przewidziane w tym zakresie instrumenty prawne można podzielić na takie, które pozostają w kompetencji organów nadzorczych⁵, i takie które przysługują zainteresowanym jednostkom. Wśród tych ostatnich wskazać można służące podmiotom praw bezpośrednio w ich relacjach z podmiotami wykorzystującymi ich dane (administratorami i podmiotami przetwarzającymi)⁶ oraz takie, które umożliwiają zainicjowanie postępowania przed uprawnionym

² Kwestia ta jest sporna w doktrynie, por. komentarz do art. 82, w: *Rozporządzenie UE w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i swobodnym przepływem takich danych. Komentarz*, red. P. Litwiński, Legalis 2018, art. 82.

³ Tak też A. Pązik, *Szkoda wynikająca z naruszenia przepisów RODO. Wybrane problemy*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2020, z. 3, s. 142 i cytowana tam literatura. Zob. też N. Zawadzka, w: *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. D. Lubasz, Lex 2019, art. 92.

⁴ OJ L 119, 4.5.2016, s. 1–88.

⁵ Por. art. 57 i 58 RODO.

⁶ Temu celowi służą prawa określone w rozdz. III RODO.

organem (organem nadzorczym lub sądem)⁷. W przepisach dotyczących ochrony danych osobowych można odnaleźć trzy uprawnienia o wskazanym charakterze: prawo żądania przed kompetentnym organem, by wymusił on na administratorze lub podmiocie przetwarzającym przestrzeganie przepisów o ochronie danych osobowych, prawo żądania wyegzekwowania konkretnego uprawnienia przyznanego żądającemu przez przepisy o ochronie danych osobowych oraz prawo żądania odszkodowania za szkodę związaną z przetwarzaniem danych osobowych z naruszeniem przepisów o ochronie tych danych. Wskazane żądania pojawiały się w dziedzinie ochrony danych osobowych stopniowo, wraz z jej rozwojem⁸. W RODO zostały one skonkretyzowane w postaci trzech środków prawnych: prawa wniesienia skargi do organu nadzorczego w przypadku, gdy przetwarzanie danych osobowych skarżącego narusza RODO (art. 77), prawa do skutecznego środka ochrony prawnej przed sądem w przypadku naruszenia prawa przysługującego skarżącemu na mocy RODO (art. 79) oraz prawa uzyskania od administratora lub podmiotu przetwarzającego odszkodowania za szkodę majątkową lub niemajątkową w wyniku naruszenia RODO (art. 82).

Zgodnie z art. 82 RODO, każda osoba, która poniosła szkodę majątkową lub niemajątkową w wyniku naruszenia rozporządzenia, ma prawo uzyskać od administratora lub podmiotu przetwarzającego odszkodowanie za poniesioną szkodę. Przy czym podmiot przetwarzający odpowiada za szkody spowodowane przetwarzaniem wyłącznie, gdy nie dopełnił obowiązków, które rozporządzenie nakłada bezpośrednio na tego typu podmioty, lub gdy działał poza zgodnymi z prawem instrukcjami administratora, albo wbrew tym instrukcjom. Zarówno administrator, jak i podmiot przetwarzający są zwolnieni z odpowiedzialności, jeżeli udowodnią, że w żaden sposób nie ponoszą winy za zdarzenie, które doprowadziło do powstania szkody (tak w polskim oficjalnym tłumaczeniu art. 82).

Przepis powyższy daje zatem poszkodowanemu możliwość wystąpienia z roszczeniem odszkodowawczym. Przepisy RODO stanowią samodzielną podstawę konstruowania stosownego roszczenia⁹. W doktrynie podjęto rozważania, czy roszczenie to ma charakter deliktowy, czy kontraktowy¹⁰.

⁷ Chodzi o środki ochrony prawnej określone w rozdz. VIII RODO.

⁸ Wszystkie jednak istniały już przed RODO. Por. M. Jagielski, *Prawo do ochrony danych osobowych. Standardy europejskie*, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa, 2010, s. 157–163.

⁹ R. Strugała, *RODO a odpowiedzialność odszkodowawcza. Podstawowe problemy odpowiedzialności za szkodę spowodowaną nieprawidłowym przetwarzaniem danych osobowych*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 17, s. 914.

¹⁰ C. Ungureanu, *Legal Remedies for Personal Data Protection in European Union*, „Logos Universality Mentality Education Novelty Section: Law” 2018, no. 2, s. 32; M. Gumularz, *Wpływ regulacji odpowiedzialności odszkodowawczej w ogólnym rozporządze-*

Biorąc pod uwagę naturę roszczenia, jego samodzielny charakter, niezależny od więzi o charakterze względnym, należy zgodzić się ze stanowiskiem, zgodnie z którym roszczenie z art. 82 RODO jest roszczeniem deliktowym¹¹. Na podstawie RODO można określić podstawowe jego przesłanki, choć zakres regulacji jest ograniczony i odnosi się tylko do niektórych elementów odpowiedzialności, pozostałe pozostawiając regulacji prawa krajowego. Szczegółowa analiza przesłanek deliktu z art. 82 RODO pozostaje poza zakresem niniejszego opracowania¹². Niemniej jednak poniżej wskazane zostaną te kwestie, które mogą prowadzić do rozbieżności w stosowaniu art. 82 lub wymagają sięgania do prawa krajowego, a w sporach z elementem obcym wiążą się z poszukiwaniem prawa właściwego.

Jeśli chodzi o zdarzenie powodujące szkodę, w RODO jest ono ujmowane jako przetwarzanie danych osobowych z naruszeniem rozporządzenia¹³. Należy przez nie rozumieć takie przetwarzanie, które nie tylko narusza RODO, lecz także akty delegowane i implementujące przyjęte na mocy tegoż rozporządzenia, oraz takie, które narusza przepisy krajowe doprecyzowujące to rozporządzenie (motyw 146 RODO)¹⁴. Źródeł rozbieżności szukać można m.in. w:

— delegacji zawartej w art. 6 ust. 2 i 3 RODO, która pozwala na zachowanie lub wydanie bardziej szczegółowych przepisów prawa krajowego, gdy przetwarzanie ma być oparte na przesłance niezbędności do

niu o ochronie danych osobowych na systemy prawa prywatnego państw członkowskich, „Europejski Przegląd Sądowy” 2017, nr 5, s. 32—33; A. Pązik, *Szkoda wynikająca z naruszenia przepisów RODO...*, s. 132—133.

¹¹ Por. autorzy, których wskazuje A. Pązik, *Szkoda wynikająca z naruszenia przepisów RODO...*, s. 132, przyp. 24.

¹² Szerzej C. Ungureanu, *Legal Remedies for Personal Data Protection in European Union...*, s. 26—47; B. Van Alsenoy, *Liability under EU Data Protection Law: From Directive 95/46 to the General Data Protection Regulation*, „Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law” 2016, no. 3, s. 282 i n.; M. Błazewski, J. Behr, *Środki prawne ochrony danych osobowych*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, 2018, s. 201 i n.; N. Zawadzka, w: *RODO. Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Komentarz*, red. E. Bielak-Jomaa, D. Lubasz, Lex 2018, art. 82 i literatura tam cytowana; M. Górski, w: *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. M. Sakowska-Baryła, Legalis 2018, art. 79; P. Fajgielski, *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, Lex 2018, art. 82; P. Wróbel, *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych (RODO) a prawo polskie — wybrane zagadnienia*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2017, nr 4, s. 40 i n.

¹³ Na stanowisku takim stoją też sądy krajowe, które powszechnie wskazują, że jedną z przesłanek odpowiedzialności jest naruszenie RODO. Tak m.in. Sąd Rejonowy z Hanowerze (Niemcy) w wyr. z 9.03.2019 r. (531 C 10952/19), Sąd Rejonowy w Overijsel (Niderlandy) w wyr. z 28.05.2019 r. (AK_18_2047) oraz Sąd Krajowy w Karlsruhe (Niemcy) w wyr. z 2.08.2019 r. (8 O 26/19).

¹⁴ Choć niektóre sądy krajowe pozostawiają tę kwestię otwartą. Tak Krajowy Sąd Pracy w Düsseldorfie (Niemcy) w wyr. z 11.03.2020 r. (12 Sa 186/19).

wypełnienia obowiązku prawnego ciążącego na administratorze lub przesłance niezbędności do wykonania zadania realizowanego w interesie publicznym, lub w ramach sprawowania władzy publicznej powierzonej administratorowi;

- delegacji zawartej w art. 23 RODO, która pozwala na ograniczanie zakresu niektórych obowiązków i praw wynikających z RODO w przypadku, gdy ograniczenie takie służy ważnym celom leżącym w ogólnym interesie publicznym;
- delegacji zawartej w art. 88, który upoważnia państwa członkowskie do objęcia szczególną, doprecyzowującą RODO regulacją stosunków pracy w celu zapewnienia ochrony praw i wolności w przypadku przetwarzania danych osobowych pracowników w związku z zatrudnieniem;
- delegacji zawartej w art. 85 dotyczącym możliwości wydania przepisów krajowych pozwalających pogodzić prawo do ochrony danych osobowych z wolnością wypowiedzi i informacji;
- delegacji zawartej w art. 8 ust. 1 poświęconemu warunkom wyrażenia zgody przez dziecko w przypadku usług społeczeństwa informacyjnego przewidującego „widełki”, w ramach których państwa członkowskie mogą określić wiek dziecka, do którego odnosi się wskazana regulacja ochronna (13—16 lat);
- delegacji zawartej w art. 9 ust. 4, który pozwala państwu członkowskim na podniesienie poziomu ochrony w przypadku danych genetycznych, biometrycznych i dotyczących zdrowia.

Na marginesie warto jeszcze wspomnieć o rozwiązaniu zawartym w art. 91. Na jego podstawie możliwe jest ustanowienie odrębnych, tak w stosunku do RODO, jak i w stosunku do prawa krajowego państw członkowskich, regulacji wewnętrznych Kościołów i związków wyznaniowych, określających zasady przetwarzania przez nie danych osobowych (tzw. kościelne RODO¹⁵). Należy zwrócić uwagę, że delegacja zawarta w art. 91 nie dotyczy bezpośrednio państw członkowskich, lecz działających w nich Kościołów i związków (wspólnot) wyznaniowych. Co więcej, niektóre ze wskazanych konfesyjnych regulacji wewnętrznych mogą zawierać własne przepisy odszkodowawcze, stanowiące odpowiednik art. 82 RODO¹⁶. Ustalenie podstawy prawnej rozszczenia odszkodowawczego będzie zatem w takich przypadkach wymagało wpierw ustalenia właściwego prawa krajowego, w ramach którego obowiązuje autonomiczna regulacja konfesyjna, następnie wskazania wła-

¹⁵ Przykłady takich regulacji podaje B. Łukańko, *Kościelne modele ochrony danych osobowych*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2019, s. 68 i n.

¹⁶ B. Łukańko, *Kościelne modele ochrony danych osobowych...*, s. 275 i n.

ściwej regulacji konfesyjnej, w końcu oceny relacji pomiędzy przepisami odszkodowawczymi zawartymi w tej regulacji, w prawie krajowym i w RODO.

Odnosząc się do przesłanki szkody, ustawodawca unijny ujmuje ją w art. 82 ust. 1 RODO jako „szkodę majątkową lub niemajątkową”, jednocześnie wskazując w motywie 146. preambuły, że pojęcie szkody należy interpretować szeroko, w sposób w pełni odzwierciedlający cele rozporządzenia, a osoby, których dane dotyczą, powinny uzyskać pełne i skuteczne odszkodowanie za poniesione szkody.

W chwili obecnej najwięcej rozbieżności w orzecznictwie sądów krajowych wywołuje kwestia rekompensaty szkód o charakterze niematerialnym, a zwłaszcza tego, czy dla przyznania odszkodowania wystarczy samo naruszenie RODO, czy też musi wystąpić jakiś uszczerbek na dobrach podmiotu domagającego się ochrony. Na najbardziej rygorystycznym stanowisku stoją w tym względzie sądy niemieckie¹⁷ i austriackie¹⁸, wskazując na konieczność zaistnienia obiektywnego naruszenia jakiegoś prawnie chronionego dobra. Sądy niderlandzkie są mniej wymagające w tym względzie, przyznając odszkodowanie, mimo że szkoda nie może być precyzyjnie określona i może mieć stosunkowo niewielki zakres¹⁹, natomiast sądy angielskie w ogóle takiego powiązania nie wymagają, przyznając rekompensatę za sam fakt naruszenia regulacji chroniącej dane osobowe²⁰. W tym ostatnim przypadku rozstrzygnięcie zapadło co prawda na tle dyrektywy 95/46, niemniej jednak w doktrynie podkreśla się, że stanowisko to nie powinno ulec zmianie na tle RODO²¹.

W doktrynie zauważa się²², że pojęciu szkody na tle przepisów rozporządzenia należy nadać autonomiczne znaczenie, które nie musi odpo-

¹⁷ Por.: Sąd Rejonowy w Diez (Niemcy) w wyr. z 7.11.2018 r. (8 C 130/18); Sąd Rejonowy w Bochum (Niemcy) w wyr. z 11.03.2019 r. (65 C 485/18); Wyższy Sąd Okręgowy w Dreźnie (Niemcy) w orzeczeniu z 11.06.2019 r. (4 U 760/19); Sąd Rejonowy we Frankfurcie nad Menem (Niemcy) w wyr. z 10.07.2020 r. (385 C 155/19 /70/); Sąd Krajowy w Karlsruhe (Niemcy) w wyr. z 2.08.2019 r. (8 O 26/19); Sąd Krajowy w Hamburgu (Niemcy) w wyr. z 4.09.2020 r. (324 S 9/19).

¹⁸ Sąd Najwyższy w wyr. z 27.11.2019 r. (6 Ob 217/19h); Wyższy Sąd Okręgowy w Innsbrucku (Austria) w wyr. z 13.02.2020 r. (1 R 182/19b).

¹⁹ Sąd Rejonowy w Overijssel (Niderlandy) w wyr. z 28.05.2019 r. (AK_18_2047); Sąd Rejonowy w Amsterdamie (Niderlandy) w wyr. z 2.09.2019 r. (7560515 CV EXPL 19-4611); Sąd Rejonowy dla Noord-Nederland w wyr. z 15.01.2020 r. (C/18/189406/HA ZA 19-6).

²⁰ Por. Sąd Apelacyjny dla Anglii i Walii (Wydział Cywilny) w wyr. z 2.10.2019 r. (Lloyd v Google, LLC [2019] EWCA Civ 1599).

²¹ B. Van Alsenoy, *Liability under EU Data Protection Law: From Directive 95/46 to the General Data Protection Regulation...*, s. 284.

²² A. Pązik, *Szkoda wynikająca z naruszenia przepisów RODO...*, s. 133—134.

wiadać rozumieniu szkody utrwalonemu na gruncie krajowych porządków prawnych. Pojęcie to może także być kształtowane przez orzecznictwo TSUE, choć Trybunał nie wypracował do tej pory definicji szkody odnoszącej się do odpowiedzialności za naruszenie przepisów chroniących dane osobowe. Sytuacja ta zapewne ulegnie zmianie w związku z orzeczeniem niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego²³, który nakazał sądowi niższej instancji (Sąd Rejonowy w Goslar) zwrócić się do TSUE z pytaniem prawnym, czy już drobne naruszenie RODO może stanowić podstawę odszkodowania za szkody niematerialne na podstawie art. 82. Co więcej, powstaje pytanie, na ile dotychczasowe orzecznictwo TSUE w przedmiocie pojęcia szkody, w tym szkody spowodowanej naruszeniem danych osobowych, może znaleźć zastosowanie dla roszczenia z art. 82 RODO, zwłaszcza biorąc pod uwagę zawartą w preambule dyrektywę przyznawania pełnego i skutecznego odszkodowania. Wydaje się raczej, że sądy krajowe — przynajmniej tak długo, jak długo kwestia ta nie zostanie rozstrzygnięta przez TSUE — będą interpretować pojęcie szkody zgodnie z prawem wewnętrznym. Podobnie prawu krajowemu podlegać będzie kwestia obliczania wysokości szkody, a także innych elementów wpływających na wysokość odszkodowania, jak np. przyczynienie się poszkodowanego do wyrządzenia czy zwiększenia szkody. Zastosowanie do roszczenia z art. 82 RODO konstrukcji takich, jak: podżeganie, pomocnictwo czy skorzystanie ze szkody, jest sporne w doktrynie²⁴. Gdyby jednak dopuszczono taką możliwość, to również i one podlegać będą prawu krajowemu.

Problematyka związku przyczynowego nie została szczegółowo podjęta ani w art. 82 RODO, ani w preambule rozporządzenia. Konieczność istnienia takiego związku wynika jednak wprost z brzmienia omawianego przepisu RODO. Nie wskazano natomiast w żaden sposób, za jaką koncepcją przyczynowości opowiada się unijny legislator. Kwestia ta w sporach z elementem obcym także podlegać będzie odpowiedniemu statutowi.

²³ Orzeczenie Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z 14.01.2021 r. (1 BvR 2853/19). W sprawie chodziło o wysłanie pojedynczego e-maila o charakterze marketingowym na adres służbowy powoda. Sąd Rejonowy w Goslar (Niemcy), który rozstrzygał sprawę, oddalił powództwo o zadośćuczynienie, powołując się na fakt, że naruszenie było „drobne” (*eine Bagatellverstöße*) — wyr. z 27.09.2019 r. (28 C 7/19). Federalny Trybunał Konstytucyjny uznał to za błąd, argumentując, że taka przesłanka nie występuje bezpośrednio w RODO, nie wynika też ani ze stanowiska doktryny, ani z orzecznictwa TSUE. W tej sytuacji sąd nie powinien był dokonywać samodzielnej interpretacji art. 82 RODO, tylko wystąpić do TSUE w trybie pytania prejudycjalnego, by ten rozstrzygnął sprawę.

²⁴ O. Legat, w: *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. B. Marcinkowski, Lex 2018, art. 92.

Określenie zasady odpowiedzialności z art. 82 RODO jest problematyczne²⁵, w tym także na gruncie polskiej wersji językowej art. 82 ust. 3 rozporządzenia i motywu 146. preambuły. Odwołano się tam bowiem do pojęcia winy, podczas gdy w innych wersjach językowych RODO²⁶ mowa jest o zwolnieniu z odpowiedzialności, co raczej łączyć należy z bezprawnością²⁷ i zasadą ryzyka²⁸. Za taką interpretacją przemawia też wykładnia historyczna — nie było intencją ustawodawcy unijnego złagodzenie przesłanek odpowiedzialności w porównaniu z tym, co przewidywała dyrektywa 95/46²⁹ — oraz celowościowa — nie ma podstaw do takiego interpretowania RODO, by w poszczególnych państwach członkowskich różnicować wskazane przesłanki³⁰. Tymczasem istnieje ryzyko, że wraz z pojawieniem się rozstrzygnięć sądowych opartych na art. 82 RODO w poszczególnych państwach członkowskich³¹ kwestia zasady odpowiedzialności będzie różnie ujmowana. Niezależnie od przyjętego stanowiska w powyższej kwestii, choć opowiadamy się za taką wykładnią art. 82, z której wynika, że odpowiedzialność na podstawie tego przepisu opiera się na zasadzie ryzyka, trzeba podkreślić, że wskazówek co do interpretacji przyjętej zasady odpowiedzialności oraz określenia — jeżeli w ogóle — przesłanek zwalniających trzeba będzie poszukiwać we właściwym prawie krajowym.

Wreszcie należy zauważyć, że regulacja RODO odnośnie do omawianego deliktu nie jest kompletna. Niektóre zagadnienia unormowano w sposób szczątkowy, a niektóre — wcale³². Poza zakresem normowania rozporządzenia pozostają takie zagadnienia, jak długość terminów przedawnienia, skutki przedawnienia czy kwestie procedural-

²⁵ Por. R. Strugała, *Art. 82 GDPR: Strict Liability Or Liability Based on Fault?*, „European Journal of Privacy Law & Technologies” 2020, Special Issue, s. 71–79; zob. też wywody w tej kwestii w wyr. austriackiego Sądu Najwyższego z 27.11.2019 r. (6 Ob 217/19h).

²⁶ Na przykład: angielskiej, francuskiej, niemieckiej czy czeskiej.

²⁷ A.B. Menezes Cordeiro, *Civil Liability for Processing of Personal Data in the GDPR*, „European Data Protection Law Review” 2019, issue 4, s. 498.

²⁸ R. Strugała, *RODO a odpowiedzialność odszkodowawcza...*, s. 914.

²⁹ R. Strugała, *RODO a odpowiedzialność odszkodowawcza...*, s. 918.

³⁰ Taka interpretacja byłaby sprzeczna z celem RODO wskazanym w motywie 10. („Należy zapewnić spójne i jednolite w całej Unii stosowanie przepisów o ochronie podstawowych praw i wolności osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych”). Temu samemu celowi służy też przewidziany w art. 63 i n. RODO mechanizm spójności.

³¹ Por. chociażby orzeczenie Wyższego Sądu Okręgowego w Dreźnie (Niemcy) z 11.06.2019 r. (4 U 760/19), w którym sąd połączył odpowiedzialność na podstawie art. 82 RODO jedynie z bezprawnością działania, a nie z winą pozwanego.

³² P. Barta, w: *Ustawa o ochronie danych osobowych Komentarz*, red. P. Litwiński, Legalis 2018, art. 92.

ne³³. Rozporządzenie normuje w sposób autonomiczny kwestię odpowiedzialności solidarnej oraz regresu, choć nie jest to regulacja kompletna i wyczerpująca.

Prima facie mogłoby się wydawać, że dochodzenie roszczeń transgranicznych w dziedzinie ochrony danych osobowych dzięki RODO powinno być ułatwione. Jednym z kluczowych motywów europejskiej reformy ochrony danych osobowych w latach 2012—2016³⁴ było wprowadzenie na obszarze Unii „ujednoliczonego zestawu podstawowych przepisów” chroniących dane osobowe³⁵, co miało prowadzić do zapewnienia „tego samego poziomu ochrony danych w całej Unii” oraz zagwarantować „ten sam poziom ochrony” w przypadku przekazywania danych poza Unię³⁶. Za najbardziej odpowiedni instrument prawny służący do realizacji wskazanego celu uznano rozporządzenie europejskie³⁷, z uwagi na jego bezpośrednie stosowanie i skuteczność³⁸. Ustawodawca europejski wprowadził do niego szereg nowych, niewystępujących w dyrektywie 95/46, rozwiązań mających taką jednolitość zagwarantować³⁹.

Tak wyznaczone cele nie zostały w pełni zrealizowane. Abstrahując od kwestii zakresu zastosowania RODO (art. 2 rozporządzenia), należy zauważyć, że rozporządzenie to zawiera ponad 50 przepisów (tzw. *opening clauses*⁴⁰), które pozwalają państwom członkowskim na wydanie regulacji krajowych uszczegółwiających, uzupełniających, a nawet stanowiących odstępstwa w stosunku do postanowień RODO.

Co więcej, także w obszarach unormowanych przez RODO wiele miejsca pozostawiono do doprecyzowania na poziomie prawa krajowego. Wynika to z dość ogólnikowej, czasami nieprecyzyjnej, a przede wszystkim w istocie tylko ramowej regulacji rozporządzenia, którego przepisy ogra-

³³ R. Strugała, *RODO a odpowiedzialność odszkodowawcza...*, s. 914.

³⁴ Wniosek rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i swobodnym przepływem takich danych (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) z 25.01.2012 r., COM/2012/011 final — 2012/0011 (COD), uzasadnienie, pkt 1.

³⁵ Ogólne rozporządzenie o ochronie danych z 25.01.2012 r., COM/2012/011 final — 2012/0011 (COD), uzasadnienie, pkt 3.1.

³⁶ Ogólne rozporządzenie o ochronie danych z 25.01.2012 r., COM/2012/011 final — 2012/0011 (COD), uzasadnienie, pkt 3.2.

³⁷ Ogólne rozporządzenie o ochronie danych z 25.01.2012 r., COM/2012/011 final — 2012/0011 (COD), uzasadnienie, pkt 3.1.

³⁸ T. Jaroszyński, *Rozporządzenie Unii Europejskiej jako składnik systemu prawa obowiązującego w Polsce*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2011, s. 83—100.

³⁹ Por. zwłaszcza rozdział VII RODO *Współpraca i spójność*.

⁴⁰ P. Schumacher, in: *New European General Data Protection Regulation. A Practitioner's Guide. Ensuring Compliant Corporate Practice*, eds. D. Rucker, T. Kugler, Nomos, Baden-Baden, 2018, s. 41.

niczają się do rozstrzygnięcia kwestii kluczowych, decydujących o specyfice zastosowania danego środka prawnego, akceptując milcząco, że pozostałe elementy podlegają krajowym porządkom prawnym. Tak więc, mimo że ustawodawca unijny postuluje „spójne i jednolite w całej Unii” stosowanie przepisów wydanych na podstawie zawartych w rozporządzeniu delegacji⁴¹, jest oczywiste, że istnienie tak wielu odstępstw na poziomie prawa krajowego oznacza, że w Europie, także po wejściu w życie RODO, nadal funkcjonuje 27 reżimów ochrony danych osobowych. RODO powoduje, że są one do siebie podobne, jednak pozostają odrębne.

3. Kwalifikacja roszczenia z art. 82 RODO: możliwość zastosowania rozporządzenia Rzym II

Jak wynika z wcześniejszych rozważań, wskazanie prawa właściwego w sporach transgranicznych z zakresu naruszenia ochrony danych osobowych w dalszym ciągu pozostaje potrzebne. Ustalenie prawa właściwego będzie musiało następować odrębnie w odniesieniu do każdego ze środków ochrony prawnej zawartych w RODO. Poniższe rozważania ograniczone zostaną do poszukiwania prawa właściwego dla roszczenia odszkodowawczego wynikającego z art. 82 RODO.

Wskazanie prawa właściwego wymaga w pierwszej kolejności dokonania właściwej, autonomicznej kwalifikacji omawianego roszczenia. Jak już wskazano, roszczenie odszkodowawcze z art. 82 RODO jest roszczeniem prywatnoprawnym, ma samodzielny charakter⁴² i może być dochodzone niezależnie od uprawnień wynikających z innych przepisów⁴³. Należy zatem przyjąć, że mamy tu do czynienia z przypadkiem pozamownej odpowiedzialności odszkodowawczej⁴⁴. Co za tym idzie, prawa właściwego należałoby szukać w rozporządzeniu Rzym II w sprawie pra-

⁴¹ Motyw 10. preambuły RODO.

⁴² M. Błażewski, J. Behr, *Środki prawne ochrony danych osobowych...*, s. 201 i n.; N. Zawadzka, w: *RODO. Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Komentarz...*, art. 82 i literatura tam cytowana; M. Górski, w: *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych. Komentarz...*, art. 79; P. Schumacher, in: *New European General Data Protection Regulation...*, s. 191.

⁴³ P. Fajgielski, *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz...*, art. 82; B. McGurk, *Data Profiling and Insurance Law*, Hart Publishing, Oxford, 2019, s. 245.

⁴⁴ M. Gumularz, w: *Ochrona danych osobowych*, red. D. Lubasz, Wolters Kluwer, Warszawa, 2020, s. 515.

wa właściwego dla zobowiązań pozaumownych⁴⁵. Kwestia ta nie jest jednak oczywista. Podstawowym problemem staje się bowiem ustalenie dopuszczalności stosowania rozporządzenia Rzym II do omawianego roszczenia⁴⁶. Zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. g, z zakresu zastosowania rozporządzenia wyłączone są zobowiązania pozaumowne wynikające z naruszenia prawa do prywatności i innych dóbr osobistych, w tym zniesławienia. Nie wchodząc w szczegóły dotyczące historii prac legislacyjnych i motywów przyjęcia owego wyłączenia⁴⁷, należy zwrócić uwagę, że powstało ono przede wszystkim pod wpływem nacisku mediów⁴⁸ i nie odnosiło się bezpośrednio do problematyki ochrony danych osobowych.

Kwestia dopuszczalności stosowania rozporządzenia Rzym II do roszczeń z zakresu ochrony danych osobowych podnoszona była już na tle dyrektywy 95/46⁴⁹. Zgodnie z przeważającym głosem doktryny, roszczenia wynikające z naruszenia prawa do ochrony danych osobowych pozostawały poza zakresem stosowania rozporządzenia Rzym II⁵⁰. Wskazywano na istotne nakładanie się ochrony prywatności i ochrony danych osobowych oraz trudności w ich rozdzieleniu⁵¹. Co więcej, w art. 30 rozporządzenia Rzym II przewidziano obowiązek Komisji przedłożenia opracowania dotyczącego sytuacji w dziedzinie prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych wynikających z naruszenia prawa prywatności i innych dóbr osobistych, uwzględniającego m.in. kwestie kolizyjnoprawne związane ze stosowaniem dyrektywy 95/46. Pośrednio zatem wskazano, że te ostatnie pozostają poza zakresem stosowania rozporządzenia Rzym II.

⁴⁵ Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.11.2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II), OJ L 199, 31.07.2007, s. 40—49.

⁴⁶ Kwestia ta jest sporna w doktrynie, zob. P. Wróbel, *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych (RODO) a prawo polskie — wybrane zagadnienia...*, s. 43; P. Barta, w: *Ustawa o ochronie danych osobowych Komentarz...*, art. 92; L. de Lima Pinheiro, *Law Applicable to Personal Data Protection on the Internet: Some Private International Law Issues*, „Anuario Español de Derecho Internacional Privado” 2018, no. 18, s. 163—192, <https://ssrn.com/abstract=3364853>.

⁴⁷ Szerzej m.in. J. Balcarczyk, *Prawo właściwe dla dobrego imienia osoby fizycznej i jego ochrony*, Lex 2014; M. Pilich, *Prawo właściwe dla dóbr osobistych i ich ochrony*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2012, z. 3, s. 606 i n.

⁴⁸ M. Pilich, *Prawo właściwe dla dóbr osobistych i ich ochrony...*, s. 606 i n.

⁴⁹ M. Brkan, *Data Protection and Conflict-of-Laws: A Challenging Relationship*, „European Data Protection Law Review” 2016, issue 3, s. 329—333.

⁵⁰ P.A. De Miguel Asensio, *Jurisdiction and Applicable Law in the New EU General Data Protection Regulation*, „Revista Espanola de Derecho Internacional” 2017, 2—17, no. 1, s. 105.

⁵¹ M. Brkan, *Data Protection and Conflict-of-Laws: A Challenging Relationship...*, s. 331.

Trzeba jednak mieć na uwadze, że dyrektywa nie dawała podstaw do formułowania samodzielnego roszczenia o charakterze cywilnoprawnym. Konieczne było powiązanie go z innymi podstawami prawnymi, najczęściej odnoszącymi się do naruszenia dóbr osobistych. Na takim stanowisku stanął m.in. polski Sąd Najwyższy, który uznał, że „zabiegający o udzielenie ochrony dobrom osobistym, nawet jeśli jej przesłanki miałyby pozostawać w związku z korzystaniem z danych osobowych, musi wykazać występowanie okoliczności warunkujących zastosowanie na jego korzyść środków przewidzianych przez art. 23, 24 i 448 k.c., zaś osoba domagająca się ochrony danych osobowych powinna to czynić w trybie i na zasadach ustalonych w ustawie o ochronie danych osobowych”⁵².

Sytuacja uległa zmianie po wejściu w życie RODO, a wraz z nim regulacji określonej w jego art. 82. Jak wspomniano wyżej, zawarte w nim roszczenie ma charakter samodzielny i jest niezależne od innych podstaw dochodzenia roszczeń. Co ważne, nie jest ono *expressis verbis* bezpośrednio powiązane z naruszeniem konkretnych dóbr, w tym osobistych, w szczególności prywatności. Taką linię wykładniczą przyjęli projektodawcy polskiej ustawy o ochronie danych osobowych z 2018 r. [dalej: u.o.d.o.2018]. W uzasadnieniu projektu wskazano wprost, że przepisy krajowe wprowadzające RODO nie mogą naruszać bezpośrednio skutecznej normy wyrażonej w art. 82 rozporządzenia, czyli nie mogą „ograniczać dochodzenia roszczeń w oparciu o tę podstawę prawną”. W konsekwencji projektowane przepisy wykonawcze miały mieć jedynie charakter porządkowy i przesądzać o cywilnoprawnym trybie dochodzenia tych roszczeń⁵³. Przepisem takim jest chociażby art. 92 u.o.d.o.2018 nakazujący, by w zakresie nieuregulowanym rozporządzeniem 2016/679 do roszczeń z tytułu naruszenia przepisów o ochronie danych osobowych, o których mowa w RODO, stosować kodeks cywilny. Kluczowe w interesującym nas kontekście są słowa „w zakresie nieuregulowanym rozporządzeniem 2016/679”, z których wynika, że w zakresie uregulowanym przez RODO odwoływanie się do kodeksu cywilnego nie jest potrzebne. Na potwierdzenie tej linii interpretacyjnej przez orzecznictwo musimy jeszcze poczekać. W pierwszym wydanym w Polsce orzeczeniu, w którym jako podstawę rozstrzygnięcia wskazano art. 82 RODO, sąd przywołał jednocześnie odpowiednie przepisy kodeksu cywilnego⁵⁴.

⁵² Wyr. SN z 13.12.2018, I CSK 690/17.

⁵³ Projekt ustawy o ochronie danych osobowych, druk nr 2410 z 5.04.2018, uzasadnienie s. 42.

⁵⁴ Por. wyr. SO w Warszawie z 6.08.2020 r. (sygn. akt XXV C 2596/19), w którym Sąd jako podstawy zasądzenia zadośćuczynienia pieniężnego wskazał jednocześnie art. 82 ust. 1 RODO oraz art. 448 k.c. w zw. z art. 24 § 1 zd. 2 k.c. Trzeba jednak podkre-

W naszym przekonaniu roszczenie przewidziane w art. 82 RODO należy potraktować jako autonomiczne w stosunku do wcześniej wypracowanych instrumentów ochronnych, zarówno tych wywodzących się z dziedziny ochrony praw podstawowych, jak i tych służących do ochrony dóbr osobistych. Roszczenie z art. 82 RODO jest roszczeniem z tytułu naruszenia obowiązku ochrony danych osobowych, a nie z tytułu „naruszenia prawa do prywatności i innych dóbr osobistych”.

Ostatnimi czasy możemy zresztą obserwować wyraźną tendencję do oddzielania się ochrony danych osobowych od ochrony prywatności⁵⁵. Nie ulega wątpliwości, że te dwie sfery były niegdyś wyraźnie powiązane — prawo do ochrony danych osobowych wywodzi się z prawa do prywatności⁵⁶; na głębokie powiązanie między nimi wskazywały kolejne akty prawne wyznaczające standardy w dziedzinie ochrony danych osobowych⁵⁷; podobne stanowisko wyrażał także Trybunał Sprawiedliwości⁵⁸. Niemniej współcześnie utożsamienie ochrony danych osobowych z prawem do prywatności byłoby błędem. Prywatność należy traktować jako istotną, ale tylko jedną z wartości chronionych za pomocą przepisów o ochronie danych osobowych. Jak to ujął Trybunał Sprawiedliwości w jednym ze swoich orzeczeń, okoliczność, że prawo do ochrony danych osobowych może stanowić jeden z aspektów prawa do poszanowania prywatności nie oznacza, że wszystkie dane osobowe muszą wchodzić w zakres pojęcia prywatności. Stąd też Trybunał wywnioskował, że nie wszystkie dane osobowe mogą, ze względu na swe charakterystyczne cechy, naruszać prywat-

ścić, że Sąd w uzasadnieniu zaznaczył, że rozważył obydwie te podstawy prawne, gdyż zostały one wskazane w pozwie.

⁵⁵ Por. L. Trakman, R. Walters, B. Zeller, *Tort and Data Protection Law: Are There Any Lessons to Be Learnt?*, „European Data Protection Law Review” 2019, issue 4, s. 502 i n.

⁵⁶ M. Jagielski, *Prawo do ochrony danych osobowych...*, s. 9 i n.

⁵⁷ Por. Wytyczne Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju regulujące ochronę prywatności i przepływ danych osobowych przez granice (Paris, OECD 1980, <http://www.oecd.org/dataoecd/16/49/15590241.pdf>), preambuła i rekomendacje 1 i 2; Konwencja Rady Europy nr 108 o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych, sporządzona w Strasburgu 28.01.1981 r. (Dz.U. 2003, nr 3, poz. 25), preambuła oraz art. 1; dyrektywa 95/46, motywy 2., 7., 9., 11., 33., 68. oraz art. 1 ust. 1.

⁵⁸ Wyr. TSUE z 9.11.2010 (*Volker und Markus Schecke GbR*, C-92/09, i *Hartmut Eifert*, C-93/09, *przeciwko Land Hessen*); wyr. TSUE z 8.04.2014 (*Digital Rights Ireland Ltd. przeciwko Minister for Communications, Marine and Natural Resources i in. oraz Kärntner Landesregierung i in.*, C-293/12); wyr. TSUE z 13.05.2014 (*Google Spain SL, Google Inc. przeciwko Agencia de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González*, C-131/12); wyr. TSUE z 17.07.2014 (*w połączonych sprawach Y.S przeciwko Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel*, C-141/12, i *Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel przeciwko M. and S.*, C-372/12).

ność osoby, której dotyczą⁵⁹. W doktrynie⁶⁰ wskazuje się, że jednym, choć nie jedynym, z podejść TSUE do wzajemnej relacji między prywatnością a ochroną danych osobowych jest ich wyraźne odróżnianie⁶¹.

Znamiennym wyrazem uznania odrębności tych dwóch sfer ochrony jest ich osobne traktowanie na poziomie praw podstawowych. To wyodrębnienie zostało zapoczątkowane w aktach konstytucyjnych już w latach siedemdziesiątych XX w.⁶², co jednak kluczowe z perspektywy interesującego nas zagadnienia interpretacji postanowień RODO, ostatnio pojawiło się też w traktatach europejskich. Taka właśnie odmieniana regulacja ma miejsce w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej [dalej: KPP], odpowiednio, art. 7 — prawo do poszanowania życia prywatnego, art. 8 — ochrona danych osobowych⁶³. Ochrona danych osobowych w sposób autonomiczny⁶⁴ została też potraktowana w art. 16 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej [dalej: TFUE]⁶⁵. Tymczasem to właśnie bezpośrednio do przepisów tych aktów prawnych (art. 8 KPP i art. 16 TFUE) odwołują się twórcy RODO w motywie 1. Znamienne jest pominięcie w tym kontekście art. 7 KPP. W konsekwencji art. 1 ust. 2 RODO, który określa przedmiot i cel rozporządzenia, jako taki wskazuje ochronę podstawowych praw i wolności osób fizycznych, w szczególności ich prawa do ochrony danych osobowych. Prawo do prywatności zostało w tym kontekście pominięte, mimo że występowało we wcześniej uchwa-

⁵⁹ Wyr. TSUE z 8.11.2007 (*Bavarian Lager Co. Ltd. przeciwko Komisji Wspólnot Europejskich*, T-194/04), pkt. 8, 118, 119.

⁶⁰ A. Dimitrova, M. Brkan, *Balancing National Security and Data Protection: the Role of EU and US Policy-Makers and Courts before and after the NSA Affair*, „Journal of Common Market Studies” 2017, issue 4, s. 8—10; A. Serban, *Settling the Disputes Referring to Personal Data Protection*, „Analele Stiintifice Ale Universitatii Alexandru Ioan Cuza Din Iasi Stiinte Juridice” 2018, Special Issue, s. 161.

⁶¹ Zob. np. wyr. TSUE z 21.12.2016 (*Tele2 Sverige AB przeciwko Post-och telestyrelsen*, C-203/15), w którym ochrona danych osobowych i ochrona prywatności występują wprawdzie wspólnie, ale jako odrębne pojęcia.

⁶² Wyodrębnienie prawa do ochrony danych osobowych nastąpiło po raz pierwszy na poziomie regulacji konstytucyjnej w Portugalii w 1976 r. (art. 35), potem rangę prawa zasadniczego nadano ochronie danych osobowych w Austrii i Hiszpanii (1978). Obecnie jego autonomiczne potraktowanie staje się standardem w przypadku nowo przyjmowanych konstytucji.

⁶³ Uchwalona i podpisana w 7.12.2000 r., moc wiążąca od 13.12.2007 r., weszła w życie 1.12.2009 r. (traktat lizboński).

⁶⁴ Artykuł 16 stanowi odzworowanie art. 8 KPP i rozszerza jego zastosowania na przetwarzanie danych dokonywane przez instytucje, organy i jednostki organizacyjne Unii oraz przez państwa członkowskie, gdy chodzi o działania wchodzące w zakres zastosowania prawa Unii. W przepisie tym nie ma nawiązania do ochrony prywatności i żadne inne postanowienia TFUE takiego nawiązania nie zawierają.

⁶⁵ Moc wiążąca od 13.12.2007 r., wszedł w życie 1.12.2009 r., czyli identycznie jak KPP jako element traktatu lizbońskiego.

lanych aktach prawnych wyznaczających standardy przetwarzania danych osobowych⁶⁶.

Odejście od bezpośredniego odwoływania się do prawa do prywatności w RODO może być wyjaśnione przez sposób jego ujęcia w KPP. W akcie tym zastosowano znaną z Europejskiej konwencji praw człowieka formułę „prawo do poszanowania życia prywatnego” (art. 8). Tymczasem we wcześniejszych aktach z dziedziny ochrony danych osobowych, w tym w dyrektywie 95/46, posługiwano się pojęciem „prawo do prywatności”, co stanowiło nawiązanie do amerykańskiego ujęcia tego prawa, rozumianego szerzej niż na gruncie europejskim⁶⁷. Przyjęcie na gruncie KPP wąskiego ujęcia ochrony prywatności, jako prawa do poszanowania życia prywatnego, przy jednoczesnym wyodrębnieniu ochrony danych osobowych jako odrębnego prawa podstawowego, będzie sprzyjać dalszemu rozchodzeniu się tych dwóch pojęć. Zjawisko to obserwowane jest także na poziomie prawa krajowego⁶⁸.

Należy również bardzo wyraźnie podkreślić, że ochrona danych osobowych nie sprowadza się do ochrony praw podstawowych jednostki. Konstrukcja zawarta w RODO jest szersza: chodzi o ochronę osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych (art. 1 ust. 1). W połączeniu z szerokim ujęciem szkody skutkuje to objęciem roszczeniem z art. 82 wszystkich przypadków naruszenia przepisów RODO i — jak już wyżej wskazano — aktów delegowanych, implementujących lub doprecyzowujących RODO. Nie chodzi tu zatem jedynie ani o naruszenie praw podstawowych zawartych w KPP, ani o naruszenie dóbr osobistych powiązane z przetwarzaniem danych osobowych. To zaś skutkuje koniecznością zastosowania instrumentów ochrony odmiennych od tych, jakie były dotychczas stosowane w odniesieniu do ochrony prywatności⁶⁹.

⁶⁶ Odpowiadający art. 1 ust. 1 RODO przepis dyrektywy 95/46 (również art. 1 ust. 1) jako cel regulacji wskazywał ochronę podstawowych praw i wolności osób fizycznych, w szczególności ich prawa do prywatności w odniesieniu do przetwarzania danych osobowych. Twórcy RODO zdecydowali się więc zastosować tę samą konstrukcję, która była zawarta w dyrektywie 95/46, z tym że określenie „w szczególności ich prawo do ochrony prywatności w odniesieniu do przetwarzania danych osobowych” zastąpili frazą „w szczególności ich prawo do ochrony danych osobowych”. Jest to bez wątpienia zmiana symptomatyczna, która powinna zostać uwzględniona w ramach dokonywania interpretacji RODO.

⁶⁷ Por. K. Motyka, *Prawo do prywatności i dylematy współczesnej ochrony praw człowieka. Na przykładzie Stanów Zjednoczonych*, Verba, Lublin, 2006, s. 161—164.

⁶⁸ M. Kawecki, *Prawo ochrony danych osobowych jako nowa dziedzina prawa*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2017, nr 5, s. 4—10; L. de Lima Pinheiro, *Law Applicable to Personal Data Protection on the Internet: Some Private International Law Issues...*, s. 164—165.

⁶⁹ Stanowisko takie w innym nieco kontekście wyraziła J. Taczowska-Olszewska, *Majątkowy i niemajątkowy charakter prawa do (ochrony) danych osobowych w świetle*

Dochodzenie ochrony prawnej w sądzie na podstawie art. 82 RODO jest zatem niezależne od ewentualnych roszczeń opartych na art. 23 oraz art. 24 k.c.⁷⁰ i samo w sobie nie stanowi roszczenia o ochronę dóbr osobistych⁷¹. Zakresy obydwu regulacji „krzyżują się” i tworzą niezależne podstawy dochodzenia roszczeń odszkodowawczych⁷². Do powiązania między naruszeniem obowiązku ochrony danych osobowych a dobrami osobistymi na tle art. 82 RODO dochodzić może najczęściej w przypadku roszczeń odszkodowawczych za szkody o niematerialnym charakterze, gdy sądy niektórych państw dla przyznania odszkodowania wymagają, oprócz wykazania naruszenia obowiązku ochrony danych osobowych, także wykazania naruszenia dóbr osobistych. Niemniej jednak nie jest to stanowisko znajdujące oparcie bezpośrednio w RODO, nie jest również — jak wyżej pokazano — powszechnie podzielane we wszystkich państwach członkowskich. Co więcej, wymóg naruszenia dóbr osobistych wiązany jest nie z samą podstawą prawną roszczenia, a raczej z kwestią zaistnienia szkody. Sądy orzekające, także w sprawach, w których nie doszło do zasądzenia rekompensaty, wyraźnie wskazywały, że roszczenie jest dopuszczalne, natomiast bezzasadne w konkretnych okolicznościach z uwagi na brak szkody⁷³.

Istotne z tej perspektywy znaczenie może mieć wspomniane wcześniej przyszłe orzeczenie TSUE, o wydanie którego ma wystąpić niemiecki Sąd Rejonowy w Goslar⁷⁴. Jeżeli bowiem TSUE uzna, że dla zasądzenia odszkodowania za szkody niematerialne wystarczy samo naruszenie RODO, to przyzna jednocześnie, że powiązanie między roszczeniem z art. 82 RODO a dobrami osobistymi nie jest wymagane, a to jednoznacznie przesądzi o dopuszczalności stosowania rozporządzenia Rzym II do tych roszczeń. Nawet jednak utrzymanie przez TSUE powiązania między przyznaniem rekompensaty a naruszeniem dóbr oso-

przepisów reformujących system ochrony danych osobowych w UE, w: Reforma danych osobowych — cel, narzędzia, skutki, red. J. Taczkowska-Olszewska, M. Nowikowska, A. Brzostek, Wydawnictwo Naukowe „Silva Rerum”, Akademia Sztuki Wojennej. Wydział Bezpieczeństwa, Poznań, 2018, s. 22.

⁷⁰ Szerzej, wraz z prezentacją różnych stanowisk doktryny, P. Wróbel, *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych (RODO) a prawo polskie — wybrane zagadnienia...*, s. 42 i n.

⁷¹ Por. wyr. Sądu Rejonowego w Diez (Niemcy) z 7.11.2018 r. (8 C 130/18), w którym sąd stwierdza wyraźnie, że w porównaniu ze starym stanem prawnym wykazanie przesłanki poważnego naruszenia dóbr osobistych nie jest już konieczne do dochodzenia odszkodowania.

⁷² Takie stanowisko przedstawił M. Gumularz, w: *Ochrona danych osobowych...*, s. 525.

⁷³ Zob. wyroki wskazane w przyp. 17 i 18.

⁷⁴ W drodze pytania prejudycjalnego. Zob. przyp. 23.

bistych nie wyklucza możliwości stosowania rozporządzenia Rzym II do roszczeń o rekompensatę szkód niematerialnych spowodowanych naruszeniem obowiązku ochrony danych osobowych. Powiązanie to odnosi się bowiem, jak już wyżej wskazano, do samego pojęcia szkody, a nie do podstawy prawnej roszczenia. Ta zaś, jako odnosząca się do ochrony danych osobowych, a nie dóbr osobistych, nie jest objęta wyłączeniem z art. 1 ust. 2 lit. g rozporządzenia Rzym II. Tym bardziej nie są nim objęte roszczenia odszkodowawcze w razie wyrządzenia szkód o charakterze materialnym.

Warto także zwrócić uwagę na fakt, że utrzymanie powiązania roszczenia z art. 82 RODO z ochroną dóbr osobistych, a zwłaszcza prywatnością, prowadziłyby do daleko idących komplikacji. Wiązałyby się przede wszystkim z koniecznością stosowania krajowych przepisów kolizyjnych⁷⁵, które nie muszą zawierać ogólnej normy kolizyjnej dla przypadków odpowiedzialności pozaumownej nieobjętych zakresem stosowania rozporządzenia Rzym II, a mogą jedynie przewidywać normy szczegółowe dla konkretnych sytuacji nim nieobjętych (tak np. w polskiej ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym z 2011 r., dalej: ustawa PPM)⁷⁶. Odpowiednia kwalifikacja roszczenia z art. 82 RODO rodziłaby wówczas istotne problemy. Można by albo uznać, że mamy do czynienia z luką w prawie i oprzeć się na art. 67 ustawy PPM, albo odwołać się do normy o dobrach osobistych, co zaprzeczałoby istocie i naturze roszczenia z art. 82 RODO. A przecież — jak już wyżej wskazano — ma ono samodzielny charakter, pełni inną funkcję, zostało wyodrębnione od reżimu ochrony dóbr osobistych. Dodatkowo odwołanie do krajowych norm kolizyjnych prowadziłyby do rozbieżności w skutkach stosowania RODO, a zatem stałyby w sprzeczności z intencją ustawodawcy europejskiego. Obydwa rozporządzenia zmierzają, choć w różnych obszarach, do realizacji tożsamyh celów: zapewnienia większego poczucia pewności prawa oraz spójnego i jednolitego stosowania przepisów w całej Unii⁷⁷. Ustalenie prawa właściwego dla roszczenia z art. 82 RODO na podstawie regulacji rozporządzenia Rzym II prowadziłyby do zapewnienia spójności rozstrzygnięć w obrębie Unii Europejskiej, a także przeciwdziało zjawisku *forum shopping*. Trzeba bowiem mieć na uwadze, że przepisy jurysdykcyjne zawarte w RODO przewidują właściwość przemienną sądu: po-

⁷⁵ Szerzej o problemach z tym związanych M. Świerczyński, *Jurysdykcja krajowa w świetle ogólnego rozporządzenia o ochronie danych*, w: *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych. Wybrane zagadnienia*, red. M. Kawecki, T. Osiej, Legalis 2017.

⁷⁶ Ustawa z 4 lutego 2011 r. — Prawo prywatne międzynarodowe. T.j. Dz.U. 2015, poz. 1792.

⁷⁷ Warto w tym względzie porównać motywy 7. i 10. preambuły RODO z motywami 6. i 14. preambuły rozporządzenia Rzym II.

szkodowany może kierować roszczenie przed sąd państwa, w którym administrator lub podmiot przetwarzający mają swoją jednostkę organizacyjną, albo przed sąd tego państwa, w którym skarżący ma miejsce zwykłego pobytu (art. 79 RODO)⁷⁸. Co więcej, RODO nie wyłącza możliwości stosowania ogólnych przepisów jurysdykcyjnych, w tym rozporządzenia 1215/2012, a co za tym następuje, kierowania roszczenia przed sąd miejsca zamieszkania pozwanego czy miejsca, w którym nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wyrządzające szkodę⁷⁹. Ustalanie prawa właściwego dla roszczenia z art. 82 RODO na podstawie krajowych norm kolizyjnych nie tylko prowadziło do braku harmonii rozstrzygnięć w obrębie UE (przynajmniej tak długo, jak dana kwestia nie stałaby się przedmiotem orzecznictwa TSUE), lecz także mogłyby zachęcać strony do prób poszukiwania systemu prawnego zapewniającego stronie korzystniejsze rozstrzygnięcie.

4. Wnioski

Europejska reforma ochrony danych osobowych przeprowadzona w latach 2012—2016 zmierzała do zapewnienia na całym obszarze Unii Europejskiej tego samego poziomu ochrony danych osobowych. W celu realizacji tego zadania opracowano, a następnie wprowadzono w życie ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych (RODO), akt prawny bezpośrednio stosowany i bezpośrednio skuteczny we wszystkich państwach członkowskich. Nie oznacza to jednak pełnego ujednoczenia regulacji w dziedzinie ochrony danych osobowych. W RODO zawarto szereg delegacji stanowiących podstawy do tworzenia na poziomie krajowym przepisów uszczegółowiających, uzupełniających, a w pewnym zakresie także stanowiących odstępstwa od zawartych w nim postanowień. Jakkolwiek ustawodawca unijny zrobił wiele, by zapewnić spójne i jednolite w całej UE stosowanie tych przepisów, korzystanie ze wskazanych delegacji przez państwa członkowskie prowadzi do utrzymania na terenie Unii

⁷⁸ M. Górski, w: *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych. Komentarz...*, art. 79; J. Łuczak, w: *RODO. Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Komentarz...*, art. 79; P. Fajgielski: *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz...*, art. 79; *Rozporządzenie UE w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i swobodnym przepływem takich danych. Komentarz*, red. P. Litwiński, Legalis 2018, art. 79.

⁷⁹ Tak M. Świerczyński, *Jurysdykcja krajowa w świetle rozporządzenia ogólnego o ochronie danych osobowych*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2016, nr 12, s. 21—28.

27 autonomicznych reżimów ochrony danych osobowych. Mechanizmy zawarte w RODO pozwalają na daleko idące upodobnienie tych regulacji, jednak nie likwidują ich odrębności.

Jednocześnie w ramach wskazanej reformy zrezygnowano z ustanowienia w nowym akcie prawnym regulującym przetwarzanie danych osobowych przepisów kolizyjnych. W świetle wprowadzenia jednolitej pan-europejskiej regulacji prawnej najwyraźniej wydawało się to zbędne. Podejście takie należy uznać za wątpliwe. Brak generalnego rozstrzygnięcia kwestii kolizyjnych dla naruszeń ochrony danych osobowych nie oznacza, że problem ten przestał istnieć. Nadal pozostaje aktualna konieczność poszukiwania prawa właściwego odrębnie dla poszczególnych środków ochrony prawnej, które mają być zastosowane.

Jednym z tych środków jest roszczenie odszkodowawcze zawarte w art. 82 RODO. RODO określa jednak jedynie niektóre przesłanki jego zastosowania (i to w niepełny sposób), akceptując w ten sposób milcząco, że pozostałe elementy będą podlegać krajowym porządkom prawnym. Oznacza to, że sposób funkcjonowania tego roszczenia będzie różny w zależności od prawa właściwego, które zostanie zastosowane do oceny tych elementów.

W niniejszym opracowaniu przyjęte zostało stanowisko, zgodnie z którym wskazanie prawa właściwego dla roszczenia z art. 82 RODO powinno nastąpić na podstawie rozporządzenia Rzym II, mimo wątpliwości rodzących się na tle wyłączenia przewidzianego w art. 1 ust. 2 lit. g tegoż rozporządzenia⁸⁰. Przemawiają za tym zarówno argumenty odwołujące się do kierunku ewolucji prawa ochrony danych osobowych (nabierającego samoistnego charakteru, odrywającego się od ochrony dóbr osobistych, w tym prawa do prywatności), jak i odnoszące się do samego charakteru roszczenia zawartego w art. 82 RODO (ukształtowanego jako samodzielne roszczenie pozaumowne). *De lege ferenda* warto natomiast rozważyć odpowiednią zmianę rozporządzenia Rzym II⁸¹, tak by wyraźnie objęło ono swoim zakresem prywatnoprawne roszczenia o charakterze pozaumownym, powstające na tle naruszeń zasad ochrony danych osobowych. Alternatywnie efekt taki może zostać osiągnięty w ramach działalności orzeczniczej TSUE.

Przesądzenie dopuszczalności wykorzystania rozporządzenia Rzym II dla wskazania prawa właściwego do niektórych roszczeń z RODO pocią-

⁸⁰ Na stanowisku takim stanął także M. Świerczyński, *Prawo właściwe dla zobowiązań deliktowych wynikających z naruszenia zasad ochrony danych osobowych przyjętych w RODO*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, T. 27, s. 52.

⁸¹ Tak też J. von Hein, A. Bizer, *Social Media and the Protection of Privacy: Current Gaps and Future Directions in European Private International Law*, „International Journal of Data Science and Analytics” 2018, issue 3, s. 239.

ga za sobą pytanie o łączniki, które znalazłyby wówczas zastosowanie. Kwestia ta została już w sposób szeroki podjęta w polskiej doktrynie⁸², jednakże z uwagi na złożoność problemów co do interpretacji pojęć użytych w odpowiednich normach kolizyjnych, a zwłaszcza art. 4 rozporządzenia Rzym II⁸³, a także bogate orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości co do wykładni pojęcia miejsca powstania szkody⁸⁴ powinna ona stanowić przedmiot odrębnego opracowania.

Bibliografia

- Balcarczyk J., *Prawo właściwe dla dobrego imienia osoby fizycznej i jego ochrony*, Lex 2014.
- Barta P., w: *Ustawa o ochronie danych osobowych Komentarz*, red. P. Litwiński, Legalis 2018.
- Błażewski M., Behr J., *Środki prawne ochrony danych osobowych*. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, 2018.
- Brkan M., *Data Protection and Conflict-of-Laws: A Challenging Relationship*, „European Data Protection Law Review” 2016, issue 3.
- De Lima Pinheiro L., *Law Applicable to Personal Data Protection on the Internet: Some Private International Law Issues*, „Anuario Español de Derecho Internacional Privado” 2018, no. 18.
- De Miguel Asensio P.A., *Jurisdiction and Applicable Law in the New EU General Data Protection Regulation*, „Revista Espanola de Derecho Internacional” 2017, 2—17, no. 1.
- Dimitrova A., Brkan M., *Balancing National Security and Data Protection: the Role of EU and US Policy-Makers and Courts before and after the NSA Affair*, „Journal of Common Market Studies” 2017, issue 4.

⁸² Zob. M. Świerczyński, *Prawo właściwe dla zobowiązań deliktowych wynikających z naruszenia zasad ochrony danych osobowych przyjętych w RODO...*, s. 49 i n.

⁸³ Szerzej: J. Pazdan, M. Świerczyński, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Legalis 2015, §44; M. Świerczyński, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 896 i n.; M. Świerczyński, *Ujednolicenie reguł kolizyjnych dotyczących odpowiedzialności deliktowej (rozporządzenie Rzym II)*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 8; M. Świerczyński, *Delikty „elektroniczne” w świetle rozporządzenia Rzym II*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2008, T. 3, s. 91—105.

⁸⁴ Na przykład: wyr. TSUE z 27.09.2017 r. (*w połączonych sprawach Nintendo Co. Ltd. przeciwko BigBen Interactive GmbH i BigBen Interactive SA*, C-24/16 i C-25/16); wyr. TSUE z 29.07.2019 r. (*TiborTrans Fuvarozó és Kereskedelmi Kft. przeciwko DAF Trucks N.V.*, C-451/18); wyr. TSUE z 20.07.2020 r. (*Verein für Konsumenteninformation przeciwko Volksswagen AG*, C-343/19) i in.

- Fajgielski P., *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, Lex 2018.
- Górski M., w: *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. M. Sakowska-Baryła, Legalis 2018.
- Gumularz M., *Wpływ regulacji odpowiedzialności odszkodowawczej w ogólnym rozporządzeniu o ochronie danych osobowych na systemy prawa prywatnego państw członkowskich*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2017, nr 5.
- Gumularz M., w: *Ochrona danych osobowych*, red. D. Lubasz, Wolters Kluwer, Warszawa, 2020.
- Jagielski M., *Prawo do ochrony danych osobowych. Standardy europejskie*, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa, 2010.
- Jaroszyński T., *Rozporządzenie Unii Europejskiej jako składnik systemu prawa obowiązującego w Polsce*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2011.
- Kawecki M., *Prawo ochrony danych osobowych jako nowa dziedzina prawa*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2017, nr 5.
- Legat O., w: *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. B. Marcinkowski, Lex 2018.
- Łuczak J., w: *RODO. Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Komentarz*, red. E. Bielak-Jomaa, D. Lubasz, Lex 2018.
- Łukańko B., *Kościelne modele ochrony danych osobowych*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2019.
- McGurk B., *Data Profiling and Insurance Law*, Hart Publishing, Oxford, 2019.
- Menezes Cordeiro A.B., *Civil Liability for Processing of Personal Data in the GDPR*, „European Data Protection Law Review” 2019, issue 4.
- Motyka K., *Prawo do prywatności i dylematy współczesnej ochrony praw człowieka. Na przykładzie Stanów Zjednoczonych*, Verba, Lublin, 2006.
- Pazdan J., Świerczyński M., w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Legalis 2015.
- Pązik A., *Szkoda wynikająca z naruszenia przepisów RODO. Wybrane problemy*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2020, z. 3.
- Pilich M., *Prawo właściwe dla dóbr osobistych i ich ochrony*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2012, z. 3.
- Rozporządzenie UE w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i swobodnym przepływem takich danych. Komentarz*, red. P. Litwiński, Legalis 2018.
- Schumacher P., in: *New European General Data Protection Regulation. A Practitioner's Guide. Ensuring Compliant Corporate Practice*, eds. D. Rucker, T. Kugler, Nomos/Hart, Baden-Baden, 2018.
- Serban A., *Settling the Disputes Referring to Personal Data Protection*, „Analele Stiintifice Ale Universitatii Alexandru Ioan Cuza Din Iasi Stiinte Juridice” 2018, Special Issue.
- Strugala R., *Art. 82 GDPR: Strict Liability Or Liability Based on Fault?*, „European Journal of Privacy Law & Technologies” 2020, Special Issue.

- Strugała R., *RODO a odpowiedzialność odszkodowawcza. Podstawowe problemy odpowiedzialności za szkodę spowodowaną nieprawidłowym przetwarzaniem danych osobowych*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 17.
- Świerczyński M., *Delikty „elektroniczne” w świetle rozporządzenia Rzym II*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2008, T. 3.
- Świerczyński M., *Jurysdykcja krajowa w świetle ogólnego rozporządzenia o ochronie danych*, w: *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych. Wybrane zagadnienia*, red. M. Kawecki, T. Osiej, Legalis 2017.
- Świerczyński M., *Jurysdykcja krajowa w świetle rozporządzenia ogólnego o ochronie danych osobowych*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2016, nr 12.
- Świerczyński M., *Prawo właściwe dla zobowiązań deliktowych wynikających z naruszenia zasad ochrony danych osobowych przyjętych w RODO*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, T. 27.
- Świerczyński M., *Ujednolicenie reguł kolizyjnych dotyczących odpowiedzialności deliktowej (rozporządzenie Rzym II)*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 8.
- Świerczyński M., w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018.
- Taczkowska-Olszewska J., *Majątkowy i niemajątkowy charakter prawa do (ochrony) danych osobowych w świetle przepisów reformujących system ochrony danych osobowych w UE*, w: *Reforma danych osobowych — cel, narzędzia, skutki*, red. J. Taczkowska-Olszewska, M. Nowikowska, A. Brzostek, Wydawnictwo Naukowe „Silva Rerum”, Akademia Sztuki Wojennej. Wydział Bezpieczeństwa, Poznań, 2018.
- Trakman L., Walters R., Zeller B., *Tort and Data Protection Law: Are There Any Lessons to Be Learnt?*, „European Data Protection Law Review” 2019, issue 4.
- Ungureanu C., *Legal Remedies for Personal Data Protection in European Union*, „Logos Universality Mentality Education Novelty Section: Law” 2018, no. 2.
- Van Alsenoy B., *Liability under EU Data Protection Law: From Directive 95/46 to the General Data Protection Regulation*, „Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law” 2016, no. 3.
- Von Hein J., Bizer A., *Social Media and the Protection of Privacy: Current Gaps and Future Directions in European Private International Law*, „International Journal of Data Science and Analytics” 2018, issue 3.
- Wróbel P., *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych (RODO) a prawo polskie — wybrane zagadnienia*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2017, nr 4.
- Zawadzka N., w: *RODO. Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Komentarz*, red. E. Bielak-Jomaa, D. Lubasz, Lex 2018.
- Zawadzka N., w: *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. D. Lubasz, Lex 2019.